

A MŰSZAKI TÁJÉKOZTATÁS 25 ÉVE A MŰSZAKI FEJLESZTÉS SZOLGÁLATÁBAN

Kiss Árpád

Országos Műszaki Fejlesztési Bizottság

"A kapitalizmust azzal lehet véglegesen legyőzni és azzal is fogjuk véglegesen legyőzni, hogy a szocializmus a munkának új, sokkal magasabb fokú termelékenységét hozza létre."^{1/}

A szocialista átalakulásnak ez a lenini törvénye általános érvényű igazságot fejez ki. Mégis, azt mondhatjuk, hogy a felszabadult Magyarországra, a felszabadulásunk óta eltelt 25 év feladataira különösen nagymértékben érvényesek ezek a szavak.

A felszabadult ország gazdaságát a mélypontról kellett felemelni. A tőkés-feudális Magyarország amúgy is alacsony színvonalú gazdasága a háború alatt szörnyű veszteségeket szenvedett. Mindemellett nemcsak újjá kellett építeni a romokban heverő gazdaságot, hanem

bizonyítani kellett a felszabadult ország, majd a szocializmust építő társadalom erejét;

a mélypontról kellett felemelni a dolgozó nép életszínvonalát;

és mindezt olyan körülmények között kellett megtenni, amikor az egész világon egyre szélesebb körben bontakozott ki az új ipari forradalom, a tudomány és a technika forradalma.

Ezek a feladatok és körülmények tették még hangsúlyosabbá a lenini követelményt, a termelékenység fokozását, mégpedig a korábbiakban soha nem ismert mértékben és ütemben. A termelékenység növelésének viszont nem volt és korunkban különösen nem lehetett fontosabb tényezője, mint a műszaki fejlesztés.

Az ipar és a mezőgazdaság alacsony színvonalának megfelelően, a felszabadulás előtt Magyarországon messze elmaradt a világszínvonalhoz képest a kutatómunka és az ennek eredményeit hasznosító műszaki

^{1/} LENIN, V.I.: A nagy kezdeményezés. = Lenin, V.I. Művei. 29.köt. Bp. Szikra, 1953. p.435.

fejlesztés is. Jólllehet, voltak kiemelkedő tehetségű kutatóink, mérnökeink, ezek eredményei elszigeteltek maradtak. Az iparban végbe-ment korszerűsítések is jelentős mértékben a külföldi érdekeltségű iparvállalatok révén következtek be. A rendelkezésre álló kutatókapacitás szétforgácsolt volt, szervezett kutató és fejlesztő tevékenységről nem lehetett beszélni.

A felszabadulással, de különösen a munkáshatalom győzelmével, a szocializmus építésének megindulásával, alapjaiban változott meg ez a helyzet. Rövidesen rohamos fejlődésnek indult a tudományos kutatás állami szervezete és a műszaki fejlesztés.

A későbbiekben e feladat jelentősége még tovább fokozódott, mivel egyre inkább kimerültek a népgazdaság fejlesztésének extenzív tartalékai, a termelés növelésének lényegében egyetlen tényezőjévé vált a termelékenység emelése.

A felszabadult ország sikerrel valósította meg feladatait. A nemzeti jövedelem indexe 1950-et bázisnak tekintve /jólllehet, már ebben az időpontban is meghaladta a háboru előtti színvonalat/, 1968-ban 273-ra emelkedett. Az ipar termelése, amely már 1950-ben is 37%-al multa felül a háboru előtti, 1968-ban csaknem az 1950. évi 5-szörösét /472%/ tette ki. E fejlődés forrása pedig nagymértékben a termelékenység növelése volt. Az 1 foglalkoztatottra jutó termelés indexe 1968-ban /1950-et 100-nak véve/ 231-re emelkedett. Ilyen mértékű fejlődés elképzelhetetlen lett volna a termelőeszközök állományának szinte teljes megújítása, a műszaki színvonal nagymérvű emelése, a korszerű termelőeszközök mennyiségének növelése, vagyis műszaki fejlesztés nélkül.

A népgazdaság állóeszköz-állományának indexe az említett időszakban /1950 és 1968 között/ az anyagi termelés ágazataiban 100-ról 256-ra emelkedett. Évről-évre növekedett a beruházások üteme; a megfelelő 1968-as index már 340-et mutat az 1950. évi bázishoz képest.

A műszaki fejlesztés azonban nem egyszerűen az állóeszköz-állomány megtöbbszörözését jelenti. Ellenkezőleg, feladata éppen az, hogy megújítsa a termelőberendezéseket, a termelés technológiáját, a gyártmányok műszaki színvonalát, vagyis az, hogy a beruházások a kutatási és fejlesztési eredmények hasznosításával egyre magasabb színvonalon valósuljanak meg. Az elért fejlesztési eredményeket tükrözik többek között a korszerű gyártmányok térhódításáról, a műszaki fejlődés alapjául szolgáló iparágak termelésének fejlődéséről, az energiafelhasználás, különösen a villamosenergia-felhasználás növekedéséről szóló adatok. Az alábbi néhány adat is a villamosítás, a kemizálás, a gépesítés és automatizálás feltételeinek rendkívül nagymérvű fejlődésére utal:

1968. évi indexek

	1950 = 100	1960 = 100
A szocialista ipar termelése	509	180
A népgazdaság villamosenergia-felhasználása	..	192
A vegyipar termelése	1219	268
A gépipar termelése	682	188
A műszeripar termelése	2183	263
A hűtő- és vákuumtechnikai ipar termelése	1870	338

Az elért eredmények olyan korszakban születtek, további eredményeinket pedig különösen olyan korszakban kell elérnünk, amikor a tudományok fejlődése, különösképpen pedig a tudomány eredményeinek alkalmazása a termelésben példátlanul meggyorsult. Ha egyoldalú is, egyre inkább igaz az a megállapítás, hogy a gazdaság fejlődési lehetőségei a kutatólaboratóriumokban alakulnak ki.

A népgazdaság fejlesztése hazánkban is parancsolóan megkövetelte a tudományos kutatás fejlesztését. A párt és a kormány ez irányú következetes politikájának eredményeként az ország kutatási bázisa jelentősen fejlődött; 1968-ban a kutatóhelyek száma több mint 1000, a kutatással és fejlesztéssel foglalkozók száma több mint 55 000, a kutatási és fejlesztési ráfordítások összege több mint 5 milliárd forint volt. A kutatással foglalkozó személyek száma megközelíti a foglalkoztatott népesség 1%-át, a kutatási ráfordítások önmagukban megközelítik a fejlesztési ráfordításokkal együtt pedig meghaladják a nemzeti jövedelem 2,4%-át; olyan arányok ezek, amelyek nem sokban maradnak el a legfejlettebb ipari országok hasonló adataitól.

A fenti imponáló arányok azonban megtévesztőek lehetnek. Országunk méreteinél fogva az önmagában kedvező arányú kutatás a legnagyobb ipari országok potenciáljától messze elmaradó kutatási kapacitást jelent. Jóllehet, az említett kutatási bázis több mint 2/3-a tevékenykedik a műszaki és az azokat megalapozó természettudományi kutatások területén, mindaz amit létrehozhat, csak egy kis szigete azoknak az ismereteknek, melyeket műszaki fejlesztésünknek hasznosítania kell. Ebből az adott tényből kiindulva állapítják meg a Magyar Szocialista Munkáspárt Tudománypolitikai irányelvei, hogy kiépült kutatási bázisunk "Általános feladata, hogy - a nemzetközi együttműködés lehetőségeit is felhasználva - a tudományos kutatás és fejlesztés teljességében figyelemmel kísérje a nemzetközi haladást, ahhoz kapcsolódva kisebb volumenű kutatásokat folytasson, elsősorban azzal a céllal, hogy elősegítse a külföldi eredmények hazai adaptálását."^{2/}

^{2/} A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottságának Tudománypolitikai irányelvei. = Társadalmi Szemle, 24.k. 7-8.sz. 1969.jul.-aug. p.51.

Utóbb pedig hangsúlyozzák, hogy a hazánk adottságaival rendelkező országok "különösen érdekeltek a nemzetközi tudományos munkamegosztásban, mert saját erőből csak gondosan megválasztott, igen szűk tudományos-műszaki területen érhetnek el új eredményeket."^{3/}

Ezek azok a körülmények, amelyek hazánkban speciálisan járulnak hozzá a világszerte megnyilvánuló és közismert tényhez: egy-egy ország, egy-egy tudományterület vagy gazdasági ág, sőt egy-egy kutatóhely szempontjából a tudományos és műszaki eredmények megismerése, az időszéri és jól megszervezett információ jelentőségében felzárkózik a kutatáshoz; a már létrehozott ismeretek megismerése nem kevésbé jelentős, mint az új ismeretek létrehozása. Ha ez világméreteken igaz - és a tudományos ismeretek mennyiségének, differenciálódásának és integrálódásának fejlődése világméreteken tette létkérdéssé a tudományos és műszaki információk biztosítását, az e célra szolgáló rendszerek létrehozását és fejlesztését - akkor különösen igaz a mi körülményeink között, ahol az "előállítandó" és az "elsajátítandó" új ismeretek aránya az átlagosnál is sokkal nagyobb mértékben tolódik el az utóbbi feladat javára.

A tudományos és műszaki tájékoztatás rendszerének kialakítása éppen ezért - a kutatás rendszeréhez hasonlóan jelentéktelenül alacsony színvonalról kiindulva - igen hamar megindult a felszabadult országban. Az 1940-es években megindult és az 1950-es években kifejlődött szakirodalmi dokumentációs és a rendkívül gyors ütemben fejlődő szakkönyvtári tevékenység viszonylag igen korán - adottságaink korlátai között - korszerű és színvonalas intézmény-rendszerre támaszkodhatott és hatalmas információ-tömeget dolgozott fel, juttathatott el a felhasználókhoz.

Nincsenek számszerű adataink arra nézve, hogy a műszaki fejlesztés milyen arányban használta fel a tájékoztatási tevékenység eredményeit. Mégis, aligha tévedünk, ha sok milliárd forintba tesszük azoknak az eredményeknek összegét, amelyek közvetlenül a tájékoztatásnak köszönhetők, nem beszélve azokról az eredményekről, amelyeket a tudományos és műszaki információk felhasználása a kutatások során, a kutatások előkészítésében, a gyakorlati termelő tevékenységben és a szakmai színvonal, a szakképzettség emelésében biztosítottak.

A népgazdaság fejlesztésére rendelkezésre álló extenzív erőforrások csökkenésével és - számot vetve a körülménnyel - a gazdaság-irányítás új rendszerének bevezetésével még rohamosabban emelkedtek a követelmények a műszaki fejlesztéssel szemben, és ha lehet, még ennél is nagyobb mértékben a tudományos, műszaki és gazdasági tájékoztatással szemben. Ugyanakkor a tájékoztatási feladatok egyre bonyolultabbá váltak; a megnövekedett önállóságu vezetők, kutatók, fejlesztők és más szakemberek fokozott információigényének kielégítésére, még hozzá differenciált kielégítésére, a tájékoztatás szervezetének ereje a régi módszerekkel már nem lehetett képes.

^{3/} U.ott; p.58.

A népgazdaság információs rendszerének kialakítása és továbbfejlesztése során ezért intézkedések történtek az információs rendszer rugalmasságának fokozására, a rendelkezésre álló információk mennyiségének az igények szerinti bővítésére, a tájékoztatási módszerek és eljárások fejlesztésének előmozdítására. Ezek az intézkedések általában megalapozottaknak bizonyultak. Az utóbbi években számszerűleg is megnövekedett a feldolgozott szakmai információk mennyisége, differenciálódtak a tájékoztatási szolgáltatások, számos olyan információforrást vontak be a tájékoztatásba, melyek feldolgozása korábban nem vagy igen hiányosan történt meg. A kutatásokról szóló tájékozottság megjavítása érdekében létrehoztuk a folyamatban lévő és befejezett műszaki kutatások nyilvántartását. Fejlődtek a szakmai információs rendszer nemzetközi kapcsolatai; új eredmények születtek a tájékoztatási technológia fejlesztésében; számos bürokratikus akadály hárult el az információs tevékenység kibontakozása elől.

A tudományos, műszaki és gazdasági tájékoztatás tehát értékes hozzájárulást nyújtott és nyújt a műszaki fejlesztés ügyéhez. Amikor befejezésül mégis a további feladatokat hangsúlyozzuk, akkor azt abban a meggyőződésben tesszük, hogy az előttünk álló információs feladatok megvalósítása nemcsak léteérdeke a műszaki fejlesztésnek, egész népgazdaságunknak, hanem abban is biztosak vagyunk, hogy az eddigi fejlődés megbízható alapot nyújt az információs rendszer további fejlesztésére.

Melyek tehát a szakmai /tudományos, műszaki és gazdasági/ információ legfontosabb előttünk álló feladatai?

1. A Tudománypolitikai irányelvek is hangsúlyozzák, hogy nem biztosítottak a felső /kormány/ szintű információk a legfontosabb kutatási feladatokra és eredményekre vonatkozóan. A szakmai információk rendszernek a lehető leg sürögősebben ki kell alakítania azokat a módszereket, amelyek hozzájárultak e felső szintű tájékoztatáshoz és általában a legfelsőbb szintű irányítás tájékoztatásához.

2. Nem megnyugtató a szolgáltatott információk hasznosítása. A tájékoztatási szolgáltatások fokozott, az egyes döntési szintekhez igazodó differenciálásával, az egyedi jellegű és rugalmasan hasznosítható szolgáltatások fejlesztésével, a helyi /kutatóhelyi, vállalati stb./ információk szervezet kiépítésével, a felhasználók és az információ-szolgáltatók közötti kapcsolat erősítésével e tekintetben fordulatot kell elérni.

3. Szervezetten kell biztosítani a nehezen hozzáférhető, illetve a tömeges információk elsődleges feldolgozását és közreadását, ésszerűen összekapcsolva a végső feldolgozás és az egyedi igények kielégítésének decentralizálását az elsődleges feldolgozás bizonyos koncentrációjával, a belföldi és nemzetközi együttműködési lehetőségek fokozott hasznosításával.

4. Adottságainknak megfelelően - elsősorban külföldi eredmények adaptálásával - biztosítani kell a tájékoztatás technológiáinak fejlesztését, gépesíteni és automatizálni kell a folyamatos és a visszamenőleges tájékoztatás tömeges, nagyvolumenű feladatait.

5. A tájékoztatási tevékenység jelentőségéhez mérten gondoskodni kell magas - gyakran tudományos - szinten képzett káderek képzéséről és az információs munkába való beállításáról.

6. A gyakorlati információs munkát és az információs tevékenység fejlesztését egyaránt koordináltan kell végezni; megfelelő szervezeti, közgazdasági és távlati tervezési intézkedésekkel kell gondoskodni a koordinált fejlődésről.

- o -

A műszaki fejlesztés és segítője, a tájékoztatás, egyaránt hatalmas, rohamosan gyorsuló ütemben növekvő feladatok előtt áll. 25 alkotó évünk a garancia arra, hogy e feladatokat - ha nagy erőfeszítések árán is - sikeresen teljesítjük.

o°o